

## RECENZIE

---

### Józef M. BOCHEŃSKI: *Współczesne metody myślenia*

Poznań, 1993, 187 s.

Popularizačné práce z oblasti logiky a metodológie, ktoré by bez použitia odbornej terminológie a formálneho aparátu priblížili náročnú problematiku aj laikovi, sa dajú spočítať na prstoch jednej ruky. Útule dieľko významného teológa, filozofa a historika logiky Bocheňského, ktoré sa doteraz dočkalo deviatich vydání, patrí k prácam, ktoré bez predpokladu špeciálnych znalostí, prístupnou a inštruktívnou formou uvádzajú do problémov aj neodborníka v oblasti na pomedzí logiky a metodológie. Poľský autorizovaný preklad je rozšírený o dodatok z francúzskeho vydania z roku 1986 (Súčasná filozofia prírodných vied, s.139 - 142).

Na malom priestore sa z pohľadu logika rozvádzajú základné otázky filozofie vedy, logiky a metodológie s akcentom na charakteristiky fundamentálnych metód, ktoré slúžia ako nástroj poznania a myslenia v jednotlivých disciplínach. Úvodná kapitola sa člení na terminologickú časť, explikujúcu termíny z ontológie, semiotiky, epistemológie a psychológie, a časť tematizujúcu vecné rozdiely a súvislosti medzi logikou a metodológiou (s.13 - 25).

Na základe rozlíšenia medzi bezprostredným a sprostredkovaným poznaním je druhá kapitola Fenomenologická metóda (s.27 - 40) venovaná analýze fenomenológie v zmysle metódy, ale stručne sa charakterizuje aj fenomenológia existencie (Heidegger, Marcel, Sartre). V súvislosti s fenomenologickou metódou ako formou bezprostredného poznania si Bocheňski všíma najmä otázky nazerania eidetických podstat, fenomenologickú redukciu a konštituovanie predmetnosti v intenciách Husserlovho odkazu.

Pretože sprostredkované poznanie je viazané na jazyk, osobitná pozornosť sa venuje semiotike, ktorou sa obšírne z rôznych aspektov zaoberá tretia kapitola Semiotické metódy (s.41-70). Po stručnom, ale obsažnom historickom exkurze nasledujú rozbor syntaktických, sémantických a pragmatických aspektov znaku, definuje sa semiotický pojem slova, skúma sa povaha a podstata formalizmu, kritérium zmysluplnosti výrazu, eidetický a operacionálny zmysel, pojem syntaktickej kategórie, funktora a argumentu, súvis medzi zmyslom a verifikovateľnosťou výrazu, intenzia a extenzia výrazu, funkcie označovania a vyjadrovania znakom, označovanie a význam, používanie úvodzoviek a mnohé iné otázky. Na ilustráciu uplatnenia sémantických metód sa explikuje Tarského pojem pravdivého výroku s odkazom na sémantické antinómie (s.70 -75).

So zreteľom na miesto a funkciu axiomatizácie v štruktúre vedeckého poznania je štvrtá kapitola Axiomatická metóda (s. 76-101) zasväteným výkladom budovania axiomatického systému a požiadaviek, ktoré sa kladú na jeho axiomy a pravidlá (formačné a

transformačné). V úvodnej pasáži k tejto kapitole sa Bocheňski podrobnejšie zameriava na rozlíšenie medzi logickými zákonmi a pravidlami, podáva charakteristiky základných foriem usudzovania - deduktívneho, na podklade pravidla modus ponens, a reduktívneho. V rámci tejto kapitoly sa objasňuje história vývinu a úloha matematickej logiky v mimologických axiomatických systémoch, jej hlavné znaky a relatívnosť logických systémov. Problematika definícií a tvorby pojmov patrí tiež do náplne štvrtej kapitoly, ktorá končí príkladom aplikácie axiomatickej metódy v Hilbertovom-Ackermannovom systéme výrokovej logiky.

Rozsiahla piata kapitola s názvom Metódy redukcie (s.102 - 137) vychádza z Lukaszewiczovho odlišenia dedukcie od redukcie. Na tomto pozadí sa analyzuje pojem redukcie a jej druhy (progresívna redukcia ako verifikácia a regresívna ako vysvetlenie). Podľa Bocheňského práve redukcia umožňuje zjednotiť z hľadiska metódy rôzne vedné disciplíny. Z tohto aspektu opisuje štruktúry vedeckého poznania, načrtáva vzťahy medzi skúsenosťou a myslením, rozoberá miesto a funkciu verifikácie. Vzhľadom na problematiku explanácie sa zaoberá postačujúcimi a nevyhnutnými podmienkami, typmi zákonov (funkcionálnych a štatistických) a charakteristikou kauzálnej a teleologickej explanácie. Veľkú pozornosť Bocheňski venuje indukcií a induktívnemu usudzovaniu ako podobe redukcie, pričom rozlišuje tzv. autentickú indukciu, pomocou ktorej rozširujeme naše poznanie (s.118) a metódy rozširujúce naše poznanie, od tzv. neautentickej indukcie (matematická indukcia, čo je vlastne autentická dedukcia, úplná indukcia, abstrakcia ako postup generovania pojmov). V spojitosti s problémom indukcie ako závažnou metodologickou otázkou sa uvádzajú Milllove kánony a predpoklady jeho kauzálnej analýzy (s. 120 - 122). Základné pojmy štatistiky a teórie pravdepodobnosti a heslovitá charakteristika historickej metódy tvoria záverečné úvahy tejto kapitoly (s. 125-136).

V doslove autor uvažuje o hodnote filozofie myslenia a metodológie v tom zmysle, že autentická filozofia by mala ťažiť z rozmanitých prostriedkov myslenia a uvažovania, ktoré majú komplementárny charakter. V apendixe z roku 1986 sa rekapitulujú etapy formovania a rozvoja filozofie vedy s odkazom na relativizmus historického prístupu (T.S. Kuhn, S. Toulmin, K. Feyerabend, N.R. Hanson) a Lakatosovu koncepciu výskumných programov. Čitateľ má k dispozícii vecný a menný register a bibliografiu k jednotlivým tematizovaným problémovým okruhom, čo zvyšuje informačnú nasýtenosť knihy.

Hoci knižka zahŕňa vskutku úctyhodný počet problémov súčasnej metodológie a filozofie vedy, čas, ktorý uplynul od jej prvého vydania neubral sledovaným otázkam na aktuálnosti, aj keď niektoré autorove názory, napr. nedostatočné rozlišovanie výrokov od propozícií, sú už prekonané. V podmienkach duchovnej klímy, kde silne pôsobí heglovská dialektika aj pokiaľ ide o metodológiu empirických vied a logická kultúra argumentácie sa nahrádza verbálnou esejistikou, by preklad tohto rozsahom nevelkého, ale obsahom a myšlienkovým posolstvom úctyhodného diela zaplnil citeľnú medzeru v našej domácej tradícii.

*Tatiana Sedová*